

TECHNICAL TERMS IN THE STRUCTURE OF SCIENTIFIC TEXTS

Formation of report is carried out as a result of the communicative act, where the technical phenomenon is discovered through implementation of the semantic's separate linguistic unit. In this context it obviously transmits more information that follows from conditions of its communication. In the presented work on the material of technical discourse there an attempt is made to reveal the semantic-stylistic potential of terminolexems in relation to the context situation. It ensures the effectiveness of the entire contents reporting of the sentence, because the term performs not only the function of the professional concept naming, but also effectively reflects it.

Key words: *technical terms, significance of terms, semantic load, context situation.*

УДК 811.161.2'373.21

Богельська Б. І., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

МІКРОТОПОНІМІЯ УДРИЦЬКА ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ МОВНОЇ УНІКАЛЬНОСТІ ПОЛІССЯ

У статті проаналізовано діалектні фонетичні та морфологічні особливості мікротопонімів Удрицька, в яких відображено мовну унікальність історико-етнографічного регіону України – Полісся.

Ключові слова: *мікротопонімія, мікротопонім, північне наріччя, говірка с. Удрицьк, діалектні фонетичні та морфологічні особливості.*

Власні назви виникають як органічний мовний компонент певної території, як за-сіб для позначення її особливих утворень. Повною мірою це стосується і мікротопонімів – назв малих географічних об'єктів, до яких належать найменування природних реалій (боліт, горбів, джерел, долин, шляхів, лугів, сінокосів, пасовищ, полів, ставків, струмків, урочищ тощо) і найменувань об'єктів, створених людьми (вулиць, кутків й частин села, доріг, стежок, переправ, джерел, криниць тощо) [1].

Мікротопонімія – сукупність місцевих географічних назв для невеликих об'єктів, відомих тільки місцевим жителям; сукупність мікротопонімів, поширених на одній конкретній території [1].

Мікротопоніми є нерідко єдиними фактами для пізнання генетичної природи топонімів різних класів, навіть окремих апелютивів (невласних найменувань). Вони є своєрідними «ембріонами», з яких можуть формуватися структурні типи вищих топонімічних розрядів. Мікротопоніми мають різний часовий термін існування (одні функціонують порівняно недовго, інші можуть бути в активному вжитку тривалий час). Ці утворення обслуговують конкретну територіальну громаду, в середовищі якої вони виникли й яка є їх активним носієм.

У ХХ-ХХІ ст. з'явилися дослідження з мікротопонімії окремих територій: аналіз власних географічних назв Чернігово-Сумського Полісся здійснила Є. Черепанова [12], Рівненщини – Я. Пура [10], І. Чеховський студіював місцеві географічні назви Чернівецької області [13], О. Михальчук вивчала мікротопонімію Підгір'я [7], Н. Лісняк – Західного Поділля [8], Н. Сокіл – Сколівщини [11], О. Зайчківська – Південно-Східного Поділля [4]. У більшості праць мікротопонімія розглядається в історичному, географічному та етнографічному аспектах, що мають важливе значення для її лінгвістичного виміру.

Навіть за умови переважання в кількісному плані мікротопонімія водночас є найменш вивченим класом власних географічних назв. Частіше здійснюється аналіз мікротопонімії окремих історико-етнографічних регіонів, тоді як дослідження мікротопонімів окремих населених пунктів є поодинокими. Відсутні дослідження мікротопонімів села Удрицьк, у тому числі – у діалектологічному вимірі. За тривалий період історії цього населеного пункту Дубровицького району Рівненщини сформувалася багата й стійка мікротопоніміка, яка ввібрала в себе історію краю, звичаї поліщуків, зберегла увічнені в топонімічних назвах імена, прізвища, прізвиська краян, особливості ландшафту давніх часів, у ній відображено побут, творчість народу, його господарська діяльність. Територіально-географічні особливості місцевості (густі ліси, болота, глибокі річки, які спричиняли весняні повені, що повністю затоплювали територію навколо села, відсутність транспортних сполучень, віддаленість від урбанізованих територій) тривалий час забезпечували збереження діалектних рис, які були «законсервовані» у мові удричан аж до середини ХХ ст. Активізація значних змін у мові Удрицька розпочинається з процесу налагодження транспортних зв'язків на важкодоступних територіях Рівненщини. У зовнішній формі мікротопонімів села Удрицьк засвідчено діалектні особливості Полісся, що засвідчує збереження архаїчних мовних ознак.

Демографічні зміни, що відбулися й відбуваються, зміни системи соціально-економічних відносин становлять реальну загрозу стирання з пам'яті молодшого покоління жителів як самих назв, так і мотивації їхнього походження. Із ними стираються історично зафіксовані діалектні особливості, які вказують на унікальність та архаїчність діалектів Полісся.

Досліджуючи мікротопонімію села Удрицьк Дубровицького району Рівненської області, ми аналізуємо лексичний матеріал, зібраний на основі власного життєвого досвіду, записів місцевих жителів, краєзнавців, спеціалістів агрономічної служби місцевого сільськогосподарського підприємства «Україна», архівних матеріалів Удрицької сільської ради. У статті лінгвістичний аналіз мікротопонімів села Удрицьк спрямований на визначення їхніх діалектних особливостей.

Мікротопонімію села Удрицьк спеціально не досліджували. Трактуювання етимології назви населеного пункту запропонував Я. Пура у монографії «Походження назв населених пунктів Рівненщини» [10]. На основі топонімічного матеріалу конкретного поліського села ми можемо підтвердити загальну закономірність фіксації в образах лексемах основних діалектних особливостей одного з регіонів України.

Суттєвою особливістю мікротопонімів є і те, що вони відомі не багатьом, а переважно тим мешканцям, які живуть поблизу певної іменованої мікрореалії.

Мікротопоніми, як правило, можуть змінюватися, оскільки їхні об'єкти часто видозмінюються або повністю втрачаються. У наш час це особливо стосується найменувань полів, сінокосів, лісів, боліт, вулиць, площ. Проте існують окремі назви класу «мікро-», які переживають цілі епохи. І разом з особливостями фіксації географічних особливостей місцевості та картини світу місцевого населення в топонімах зберігаються найхарактерніші особливості говірки, у межах якої функціонує конкретний мікротопонім.

Територія Полісся, в тому числі й Удрицька, представлена майже всіма відомими топонімічною науці класами географічних назв. Об'єкти невеликих розмірів і незначної суспільної ваги можна звести до кількох основних груп [1]:

а) малі водні реалії (болота, озера, островки, броди, струмки, мокрі балки, ставки, рови, саджалки, рибні тоні, вири, місця для купання, трясовини, ями, джерела, криниці...);

б) житлові одиниці та їх частини (хутори, присілки, вулиці, провулки, проспекти, площі, бульвари, квартали, райони...);

в) земельні угіддя (урочища, поля, сінокоси, пасовиська, вигони, ниви, городи, бори, ліси, діброви, сади, чагарники, гаї...);

г) об'єкти специфіки рельєфу (горби, насипи, долини, сухі балки, кручі, урвища, низовини, висоти, сухі ями, видолинки...);

д) промислові, сільськогосподарські, культурні, торговельні, військові споруди, об'єкти праці тощо (вали, окопи, дзоти, городища, фортеці, замки, палаци, лісничівки, кошари, токи, ферми, колгоспні бригади, ка'єри, цегельні, торфорозробки, пункти переробки сировини...);

е) комунікаційні споруди (дороги, траси, стежки, перевали, мости, кладки, просіки, аеродроми, транспортні маршрути...);

є) меморіальні споруди (кургани, могили, кладовища, пам'ятники, надгробні плити, культові статуї, барельєфи, знаки...).

На відміну від інших територіальних назв, мікротопоніми характеризуються деякими особливостями:

I. Мають найближчу дистанцію до апелятивів (загальних назв), виражаючи нерідко їх безпосереднє відбиття. Саме тому мікротопоніми відносять до так званих «етимологічно прозорих», «мотивованих», що дуже суттєво для аналізу інших класів географічних найменувань, похідних від мікротопонімів.

II. Мають найбільш характерну деривативну (словотворчу) структуру:

а) багатослівні утворення з прийменником: *В Осо'корах, За Путе'ю, Ко'ло Бу'дочки, Ко'ло Це'ркви, Повз Путь, На Висо'цкому*;

б) утворення з типовими формантами (наприклад, -є (-је): *Зану'льє, Підду'б'є*).

III. Не мають, як правило, похідних форм. Винятки становлять лише поодинокі найменування, об'єкти яких окреслені більшою суспільною вагомістю. Це, наприклад, найменування хуторів, окремих площ, вулиць.

З огляду на це можна виділити такі умови зарахування назв певних об'єктів до мікротопонімів:

A. Специфіка мовної, комунікативної сутності:

а) нетривале існування у часі;

- б) незначна комунікативна практика;
- в) допустима належність водночас до кількох різних об'єктів;
- г) перевага первинних утворень;
- д) типовість окремих деривативних структур;
- е) відсутність похідних форм.

Б. Специфіка іменованих об'єктів:

- а) невеликі розміри території;
- б) незначна (господарська, культурна...) вагомість.

Мікротопоніми виникають у розмовно-побутовому мовленні й відображають особливості місцевих говірок. Більшість місцевих географічних назв за своєю морфемною структурою та фонетичною будовою повторює відповідні лексеми сучасної літературної мови або лексеми, які вже архаїзувалися. Мікротопоніми спонтанно народилися в парадигмі діалектної системи. Підтвердженням цього, в першу чергу, є гідроніми (назви рік, річок, водних джерел, сухих річищ) – одна з найглибших закодованих інформаційних систем топонімії. До найдавніших слов'янських гідронімів, які характерні для мікротопонімії села Удрицьк, належать такі, як «Буду'тце», «Рув», «Ста'рица», «У'дрица».

Місцеві географічні назви зберегли специфічні, передусім фонетичні та морфологічні особливості цієї говірки [8]:

- практично в усіх мікротопонімах наявне характерне для говірки «укання»;
- відповідно до етимологічного [o] в новозакритих складах у наголошеній позиції, як правило, функціонують дифтонги [yo], [ye] та монофтонги [y], [y̆]: *Буду'тце, Зату'н, Кабану'в Ружо'к, Вуруну'вське, Запу'лле, Пархо'мув Ружо'к, Пуру'сног, Є'люсув Руг*);
- у системі консонантизму переважають тверді [p] і [ц], зокрема замість звука [ц'] у суфіксі -цьк, (*Переста'нец, Кози'нец, У'дрицк, Грума'цке, Гура'вица, Го'рици, Втісі'цке, Лу'цка Го'рка, Вису'цке*);
- м'яка вимова приголосних у коренях і суфіксах слів (*Зали'в, Зали'зніца, Куз'інец, Мазн'ічине, Па'влікове (озера), Кл'імчикови Брудо'к, Наліва'йка, Вели'ке По'ле, Зезува Ні'вка, Ні'вки, Ті'хунуве, Сви'нки, Лі'пова, Сальні'цког*);
- збереження етимологічного -о- у новозакритому складі після занепаду зредукованих (*Остров*);
- уживання протетичного г (*Гостров*);
- уживання закінчення -и на місці колишнього -ы в іменних формах прикметника Н.в. мн. (*Левко'ви Перего'ни, Мали' Ні'вки, Бі'ли Гори*);
- уживання в іменниках середнього роду в Н. в. одн. після суфікса -j- закінчення -е (фіксація давнього переходу -иє >є) і, як наслідок, уживання -е на місці літературного -а, що розвинувся за аналогією: *Пудду'б'є, Пудсу'ш'є, Пудча'ков'є, Прова'ль'є, Запу'ль'є, Пудба'б'є*).

У мікротопонімах, які виникли недавно, вплив північного наріччя менш помітний або й зовсім відсутній (*Вишне'ва, На'бережна, Молоді'жна, Пошто'ва (вулиця), Кар'є'р, Хімбу'д (урочища)*). Сучасні мікротопоніми є звичайними мовними знаками. Однак на етапі становлення кожне з них мотивувалося певною індивідуальною

відапелятивної семантикою. Апелятивні твірні лексеми мікротопонімів тоді виконували не лише номінативну, але й характеризувальну функцію.

Мікротопонімія Удрицька формувалася на основі лексики межі західнополіської та середньополіського говорів української мови.

Мікротопоніми семантично близькі до загальних назв, проте визначаються меншою граматичною стійкістю, історично мінливіші. Їхня специфіка тісно й органічно пов'язана з різними особливостями іменованих об'єктів. Мікротопоніми здебільшого є фактами однієї мови й продуктом творчості одного народу, отже, й мовні особливості, зафіксовані в них, є результатом добору, який здійснювався віками.

Висновки, сформульовані на основі аналізу цього матеріалу, дозволяють підтвердити прямий зв'язок ономастики та діалектології. Хоча й існують такі мікротопоніми, що переживають цілі епохи, деякі з них все ж живуть недовго, оскільки їхні об'єкти часто видозмінюються або повністю втрачаються (назви полів, сінокосів, лісів, боліт, вулиць, площ тощо). Із ними втрачаються архаїчні діалектні особливості. Наприклад, за свідченнями старожилів, близько трьохсот років тому на території Удрицька існували водні об'єкти (озера та болота), у назвах яких були зафіксовані дифтонги, але з часом географічні реалії зникли, і мовна інформація про них просто не передалася наступним поколінням.

Аналіз мікротопонімічного матеріалу Удрицька засвідчує чимало нових специфічних назв на тлі загальноукраїнських, подаючи важливу інформацію про діалектні особливості мікротопонімікону цієї території. Виявлені найменування становлять цінне джерело для продовження досліджень із мікротопонімії та діалектології Полісся.

На наш погляд, мікротопонімія Удрицька є досить важливою у плані збереження мовних особливостей і дає змогу на основі географічних назв, що мають вузьку сферу функціонування, визначити ступінь архаїзації мовного матеріалу, який функціонує на території Полісся.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Аркушин Г.* Відбиття говіркових особливостей у мікротопонімії північно-західної України / Г. Аркушин // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2007. – Вип. 354-355: Слов'янська філологія. – С. 12-15.
2. *Євтушок О.М.* Вивчення лексики говірок Рівненщини. – Рівне, 1997. – 164 с.
3. *Євтушок О.М.* Про стан і деякі аспекти вивчення діалектної лексики//Українська мова і література в школі. – 1992. – №2. –С. 3-5.
4. *Зайнковська О.В.* Мікротопонімія південно-східного Поділля (на матеріалі Кіровоградської області) : автореф. дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Олена Віталівна Зайнковська. – Кіровоград, 2009. – 20 с.
5. *Исповедная ведомость Удрицкой Рождество-Богодничной церкви за 1908 год.* Архів Удрицької сільської ради.
6. *Матеріали*, записані від Гузовця Івана Пилиповича, 1930 р.н., жителя села Удрицьк; *Матеріали*, записані від Кот Ніни Карпівни, 1958 р.н., жительки села Удрицьк; *Матеріали*, записані від Костючка Василя Миколайовича, 1952 р.н., жителя с. Хочин; *Матеріали*, записані від Максименка Юрія Федоровича, 1951 р.н., жителя м. Луцьк; *Матеріали*, записані від Ящук Галини Степанівни, 1951 р.н., жительки с. Удрицьк; *Метрична*

книга Удрицької Різдово-Богородицької церкви з 1902 по 1909 рік. Архів Удрицької сільської ради.; Метрична книга Удрицької Різдово-Богородицької церкви з 1928 по 1954 рік. Архів Удрицької сільської ради. 7. *Михальчук О. І.* Мікротопонімія Підгір'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Оксана Іванівна Михальчук. – К., 1998. – 16 с. 8. *Мойсієнко В. М.* Історична діалектологія української мови. Північне (поліське) наріччя : підручник / Віктор Мойсієнко. – К. : ВЦ «Академія», 2016. – 284 с. – (Серія «Альма-матер») 9. *Лісняк Н. І.* Мікротопонімія Західного Поділля. – Ужгород, 2004. – 173 с. 10. *Пура Я. О.* Походження назв населених пунктів Ровенщини. – Львів: Світ, 1990. – 114 с. 11. *Сокіл Н. В.* Мікротопонімія Сколівщини. – Львів: Афіша, 2008. – 205 с.; 12. *Черепанова Е. А.* Народна географіческа термінологія Чернигово-Сумського Полесья: автореф. дис. на соискание учен. Степени канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Языки народов СССР (русский язык)» / Е. А. Черепанова. – Минск, 1973. – 26 с.; 13. *Чеховський І. Г.* Мікротопонімія Чернівецької області в історичному аспекті (утворення на базі народної географічної термінології) : автореф. дис. ... канд. істор. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / Ігор Григорович Чеховський. – Чернівці, 1996. – 24 с.

Стаття надійшла до редакції 07.11.17 р.

*Богельская Б. И., студ.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

МИКРОТОПОНИМИЯ УДРИЦКА КАК ОТРАЖЕНИЕ ЯЗЫКОВОЙ УНИКАЛЬНОСТИ ПОЛЕСЬЯ

В статье анализируются диалектные фонетические и морфологические особенности микротопонимов Удрицка, в которых отражена языковая уникальность историко-этнографического региона Украины – Полесья.

Ключевые слова: микротопонимия, микротопоним, северное наречие, говор с. Удрицк, диалектные фонетические и морфологические особенности.

*Bohelska B. I., stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

MICROTOPONYMS OF UDRYTSK AS A REFLECTION OF LANGUAGE FEATURES OF POLISSYA

The article analyzes dialectal phonetic and morphological features of Udrytsk which reflect language features of such historical and ethnographical region of Ukraine as Polissya.

Key words: microtoponym, northern dialect, dialect of Udrytsk, dialectal phonetic and morphological features.

НЕРЕКОМЕНДОВАНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ: ЗАУВАЖЕННЯ ДО ПОРАДНИКІВ ІЗ КУЛЬТУРИ СЛОВОВЖИВАННЯ

У пропонованій статті наведено критичний огляд порадників з українського слововживання. Хибні, на думку авторів посібників, а також рекомендовані ними варіанти сталих словосполучень перевірено за кодифікацією у словниках різних періодів.

Ключові слова: сталі словосполучення, мовна норма, узус, тлумачний словник, слововживання, кодифікація.

Нині в українському суспільстві гостро стоїть проблема культури мовлення. Хоча існує чимало порадників і довідників із цього питання (серед них – відеоуроки та веб-сайти), нерідко його окремі аспекти складно з'ясувати навіть філологів. Усі посібники зі слововживання ілюструють брак універсального підходу та чітких критеріїв розрізнення в межах дихотомії “правильно / неправильно”. Це ставить під сумнів узвичаєння значної частини рекомендованих варіантів сталих словосполучень або ж вилучення таких, що попри мовні норми увійшли в узус української мови.

Саме тому ми вирішили перевірити кодифікацію пропонованих словосполучень в чинних словниках – як друкованих, так і на електронних носіях. У випадку фіксації певної лексичної чи фразеологічної одиниці можна стверджувати про її попередній широкий ужиток носіями щонайменше протягом покоління (близько 20 років). Наявність у словниках словосполучень, не рекомендованих до відтворення в мовленні авторами певного посібника чи ресурсу, свідчить про сумнівність доцільності вживання пропонованих альтернатив.

У цій статті ми покликатимемося на такі словники:

- Словник української мови в одинадцяти томах (далі – СУМ) (електронний ресурс – режим доступу: <http://sum.in.ua/s/>). Цей словник засвідчує узус 70–80 років ХХ ст. [8-18].
- Всесвітній словник української мови (далі – ВС) (електронний ресурс – режим доступу: <https://worldwidedictionary.org>). Цей словник засвідчує узус останнього п'ятиліття [2] (+).
- “Словник української мови” 2012 року за редакцією В. В. Жайворонка – як і попередній, фіксує узус останнього п'ятиліття [3].
- Фразеологічний словник української мови у двох томах [20]. (++)

Звертаємо увагу на те, що рекомендовані авторами порадників варіанти виокремлено в наведеній нижче таблиці напівжирним курсивом, а нерекондовані наведено звичайним курсивом.